

Rättsliga rådet
Rattsliigaradet@socialstyrelsen.seSocialdepartementet
103 33 Stockholm

Rättsliga rådets yttrande över Socialdepartementets utkast till lagrådsremiss Vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen och ändring av det kön som framgår av folkbokföringen

Socialdepartementets diarienummer S2021/07285

Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor (rättsliga rådet) har granskat utkastet till lagrådsremiss utifrån de utgångspunkter som rättsliga rådet har att beakta.

Rättsliga rådet har enligt den lagstiftning som gäller i dag till uppgift att avgöra ärenden om fastställelse av könstillhörighet, tillstånd till ingrepp i könsorgan och ärenden om tillstånd till sterilisering. Rådets sammansättning i dessa ärenden är en lagfaren domare, två psykiatriker (varav en är föredragande), en specialistläkare i allmänpsykiatri, en leg. psykolog och en företrädare för allmänheten.

Förslagen i utkastet till lagrådsremiss går ut på att det ska vara upp till var och en, från tolv års ålder, att bestämma vilket kön man vill tillhöra samt att en läkare ska avgöra om vissa förutsättningar för att genomföra kirurgiska ingrepp är uppfyllda.

Enligt nuvarande lagstiftning ligger det på rättsliga rådet att pröva ansökningar om fastställelse av könstillhörighet och om kirurgiska ingrepp utifrån de förutsättningar som anges i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Till grund för prövningen ligger regelmässigt en gedigen utredning utförd av en läkare och som regel även av en psykolog jämte ett utlåtande av en socionom. Rättsliga rådet utarbetar rekommendationer på området, vilka tillhandahålls berörda utredningsteam (senaste version 2019-06-05, Dnr 12.5 15649/2019).

Det av Socialdepartementet remitterade utkastet behandlar angelägna och svåra frågor som är av stor vikt för de personer som berörs. Rättsliga rådet saknar dock en grundlig genomlysning av problematiken som tar sitt avstamp i ett patientsäkerhetsperspektiv, vilket enligt rådets uppfattning är en grundläggande förutsättning för ändringar av det slag som föreslås. Rättsliga rådet efterlyser en närmare analys av behovet av en sådan ändring som föreslås. Likaså finns det i utkastet inte någon närmare diskussion om eventuella för- och nackdelar med den föreslagna ordningen jämförd med den nuvarande regleringen eller om möjliga alternativ. I avsaknad av en sådan noggrann analys anser rättsliga rådet att de i utkastet angivna skälen inte kan underkastas en sådan prövning som lagstiftning av denna karaktär kräver. De skäl för förslagen som redovisas i utkastet

är enligt rådets mening inte heller övertygande. Rättsliga rådet avstyrker därför de förslag som läggs fram i utkastet till lagrådsremiss.

Såsom anges i utkastet har antalet personer som söker en ändring av könstillhörigheten ökat kraftigt de senaste decennierna och anledning till det är oklar (s. 23). Ökningen består för övrigt till stor del av unga kvinnor som vill byta till manligt kön. En annan viktig fråga rör personer som bytt juridiskt kön och ibland också genomgått könskorrigering kirurgi och som sedan ändrar eller ångrar sig. Den sistnämnda frågan berörs i utkastet endast med angivande om hur många som på nytt har ansökt om könsbyte (s. 21). De siffror som anges i det avseendet är inte aktuella och det rör sig enligt rättsliga rådets erfarenhet om betydligt fler sådana fall i dag än under den i utkastet angivna tiden. Det torde dessutom vara så att inte alla som ändrar sig ansöker om att få byta tillbaka till det i folkbokföringen ursprungliga könet. Till saken hör också att det enligt rättsliga rådets bild endast är ca en fjärdedel av dem som diagnostiserats med könsdysfori före puberteten som fortfarande lider av detta efter puberteten.

En ytterligare viktig fråga är om det kan finnas någon annan problematik hos personen i fråga än den som handlar om könsidentiteten. Denna fråga behandlas endast översiktligt i utkastet (s. 82–83). Enligt rättsliga rådet kräver den frågan större uppmärksamhet än så. Ett skäl för det är att betydligt fler än hälften av dem som lider av könsdysfori och i dag ansöker om tillstånd att få byta juridiskt kön, eller tillstånd till kirurgiska ingrepp, även har andra psykiatriska problem. Det bör också nämnas att såvitt rättsliga rådet känner till är det många, särskilt unga personer, som ändrar sig under behandlingen, alltså i tiden innan en ansökan till rådet görs, och med den behandlande läkarens hjälp kommer till insikt om att ett könsbyte inte är lösningen på problemet.

Enligt rättsliga rådet är de nyssnämnda frågorna inte tillräckligt belysta i utkastet till lagrådsremiss och utan en sådan bör förslagen inte leda till lagstiftning.

Rättsliga rådet har dessutom följande synpunkter på de förslag som läggs fram i utkastet till lagrådsremiss.

Enligt förslaget ska Socialstyrelsen pröva om förutsättningarna om att ändra det kön som framgår av folkbokföringen är uppfyllda, om sökanden ångrar eller ändrar sig och vill byta tillbaka. Socialstyrelsen ska vidare pröva om förutsättningarna för kirurgiska ingrepp är uppfyllda, om läkaren vägrar att utföra ett sådant ingrepp. För rättsliga rådet framstår det som svårförståeligt varför det ska ske en noggrannare granskning i dessa situationer än då en ansökan om ändring av det kön som framgår av folkbokföringen eller ett ingrepp initieras. Några övertygande skäl för den föreslagna ordningen finns inte i utkastet.

När det gäller frågan om vilken ålder som bör gälla för att få ändrad könstillhörighet i folkbokföringen föreslås tolv år, medan det för kirurgiska ingrepp föreslås en åldersgräns på 18 år. I dag gäller att man ska vara 18 år för att få ansöka om dessa åtgärder, förutom när det kommer till borttagande av könskörtlarna då det krävs att den sökande är 23 år. När sökanden är under 23 år krävs, eftersom det rör sig om ett irreversibelt ingrepp, synnerliga skäl för ett sådant ingrepp.

En grundläggande förutsättning för ett välgrundat beslut är att man, generellt sett, har uppnått en tillräcklig mognadsgrad. Detta gäller såväl könstillhörigheten som kirurgiska ingrepp. Det finns i utkastet till lagrådsremiss inte någon egentlig analys i detta hänseende och det läggs inte fram någon utredning som talar för att de föreslagna åldersgränserna är lämpliga. Det förs inte heller något resonemang om varför man bör se annorlunda på den här frågan jämfört med i tidigare lagstiftningsprojekt (jfr prop. 1992/93:197 s. 9 och prop. 1975:18 s. 57).

Beträffande kirurgiska ingrepp föreslås att det inte längre ska krävas att den enskilde *sedan en lång tid upplever att han eller hon tillhör det andra könet* och att skälet till det är att det kan leda tankarna fel (s. 54). Enligt förslaget ska det kravet ersättas med att personen *upplever att kroppen inte överensstämmer med könsidentiteten*. Förslaget innebär att det är den behandlande läkaren som bestämmer om patienten ska genomgå kirurgiska ingrepp.

I dagens krav ligger att det ska handla om en upplevelse att tillhöra det andra könet som kan bedömas som varaktig och djupgående och inte övergående eller hastigt påkommen. Rättsliga rådet anser att det är ett rimligt krav och att det ligger i patientens intresse att ställa ett sådant krav. För att möta det kravet torde det, likt i dag, krävas en grundlig utredning som innefattar en läkares observation av patienten över tid.

Dessutom krävs det i dag att personen i fråga *sedan en tid uppträder i enlighet med den önskade könsidentiteten*. Detta krav föreslås tas bort med hänvisning till att det är otidsenligt (s. 54). Tanken bakom det kravet är att den sökande ska ha prövat på hur det är att leva i den önskade könsidentiteten och därigenom få stöd att fatta ett välgrundat beslut. Rättsliga rådet anser att ett sådant krav alltjämt är befogat och har svårt att se att detta skulle påtvinga ett visst beteende utifrån andras upplevelse om hur ett visst kön ska uppträda, vilket ges som ett andra och sista skäl för ändringen i utkastet (s. 55).

Avslutningsvis vill rättsliga rådet peka på att uppgiften i utkastet till lagrådsremiss (s. 25) om att rådet ger tillstånd till kirurgiska ingrepp redan från 18 års ålder, och alltså inte prövar om det föreligger synnerliga skäl enligt 4 a § tredje stycket lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, är felaktig. Det samma gäller uppgiften i utkastet (s. 40) om att tillstånd till kirurgiska ingrepp endast ges i samband med en ansökan om fastställelse av könstillhörighet. En ansökan om ingrepp kan i själva verket göras vid ett senare tillfälle, vilket för övrigt är vanligt. I ett sådant fall gäller samma förutsättningar som vid en fastställelse av könstillhörighet. (4 och 4 § a §§ i den nyssnämnda lagen). Uppgiften i utkastet om att det är ytterst ovanligt att rättsliga rådet gör någon annan bedömning än den behandlande läkaren (s. 53) stämmer inte såtillvida att det är tämligen vanligt att rådet gör en annan bedömning än läkaren när det gäller om förutsättningarna för ett borttagande av könskörtlarna hos den som inte fyllt 23 år, och då det alltså krävs synnerliga skäl för en sådan åtgärd, är uppfyllda. Slutligen känner rättsliga rådet inte igen uppgiften i utkastet om att rådet uttryckt att det numera inte är påkallat att rådet beslutar om tillstånd till kirurgiska ingrepp på vuxna personer (s. 53).

Rättsliga rådet anser på grund av det anförda att de förslag som tas upp i utkastet till lagrådsremiss inte är sådana att de bör ligga till grund för lagstiftning. Enligt rådet finns det därför inte anledning att kommentera ytterligare enskildheter i förslaget eller den lagtekniska utformningen.

I handläggningen av detta ärende har deltagit: Chefsrådmannen tillika ordföranden i rättsliga rådet Niklas Wågnert, hovrättsrådet tillika ordförandens ställföreträdare Marianne Lishajko, chefsrådmannen tillika ordförandens ställföreträdare i rättsliga rådet Mattias Almqvist, chefsöverläkarna tillika föredragande i rättsliga rådet Attila Fazekas och Christoffer Rahm, överläkarna tillika föredragande i rättsliga rådet Nils Thelin, Owe Bodlund, och Thord Hallin, leg. psykologerna Åsa Eriksson och Knut Sturidsson samt administratörerna Nina Sandström och Anna Olsson jämte juristen Kim Norman (föredragande).

Niklas Wågnert

Kim Norman